

Аннотация

В статье рассматривается лексико-семантический способ словообразования среди онимов на базе основ апеллятивов различных классов лексики, в том числе и способ плюрализации как одна из разновидностей лексико-семантического способа словообразования.

Ключевые слова: словообразование, оним, апеллятив, онимизация, баснепоэтоним, басня, проприатив, семантика, деривация.

Summary

The article deals with lexical-semantic way dumb creation of a common noun bases of different classes of vocabulary, including the method of pluralization as one of the types of lexical-semantic mode of word formation.

Key words: formation, onym, apellyatyv, onimizatsiya, baykopoetonimy, fable, propriatyvy, semantics, derivation.

УДК 811.161.2'367.62

Торчинська Н. М.

ЧУЖЕ МОВЛЕННЯ В ОФІЦІЙНО-ДІЛОВОМУ СТИЛІ (НА МАТЕРІАЛІ ГРАМОТ ПЕТРА МОГИЛИ)

Специфіка реалізації комунікативної функції мови у процесі спілкування людей неодноразово привертала увагу лінгвістів ХХ –початку ХХІ ст. Зокрема досліджувалися закономірності та умови реалізації успішного спілкування, з'ясовувалися місце та роль адресанта й адресата у різностильових текстах, визначалася специфіка і функція дієслів мовлення та мислення у комунікації.

Кожен функціональний стиль української мови більшою або меншою мірою у своїх текстах містить елементи чужого мовлення. Найбільшою кількістю репрезентем характеризуються офіційно-діловий та епістолярний стилі, оскільки уже самі тексти цього стилю є суцільним втіленням чужого мовлення.

Форми й засоби передачі чужого мовлення залежать від ситуації спілкування, від мети, призначення повідомлення. Так, в одних випадках важливо передати не тільки зміст, а й саму форму чужого мовлення з точним відтворенням його лексичного складу і граматичної будови, в інших виявляється достатньою передача лише його змісту.

Залежно від лексико-синтаксичних засобів і способів передачі чужого мовлення виокремлюють два основні його різновиди: 1) форми прямої передачі (пряма мова), 2) форми непрямой передачі (непряма мова). Речення з прямою мовою спеціально призначені для точного відтворення чужого мовлення з певним дотриманням не тільки його

змісту, а й форми, а речення з непрямою мовою – лише для передачі змісту чужого мовлення [1, с. 243].

Сьогодні існує низка наукових праць, присвячених лінгвістичному дослідженню різножанрових та різнотематичних пам'яток XVI – XVII ст. (Л. В. Ажнюк, М. Г. Бережков, О. М. Геращенко, У. Я. Єдлінська, С. М. Каштанов, В. В. Німчук, Ф. Є. Ткач, О. Г. Цехмейстрок та ін.).

Об'єктом дослідження у статті обрано грамоти, судові позовні, універсали та протестації митрополита Петра Могили, написані у 1633 – 1639 рр. (за джерелом: 3), тобто ті документи, які характеризують офіційно-діловий стиль; методом суцільної вибірки було виписано усі варіанти введення чужого мовлення у контекст. Основну увагу зосереджено не на лінгвістичних характеристиках староукраїнських юридичних та дипломатичних документів, а на специфіці функціонування та введення у палітру документів елементів чужого мовлення, тобто досліджувалося мовлення у мовленні.

Ще Г. М. Чумаков зазначав, що чуже мовлення – це завжди мовлення у мовленні (з матеріальними – лексичними, графічними й інтонаційними або ж тими й іншими – показниками чужорідності), мовлення, зовнішнє (усне і писемне) або внутрішнє (висловлене або невисловлене), вставлене у мовлення іншого, – це завжди єдність двох ліній повідомлення: лінії „свого” і лінії „чужого”, лінії „автора” (суб'єкта) і лінії „неавтора” (об'єкта) [9, с. 62].

Офіційно-діловий стиль – це мова ділових паперів, розпоряджень, постанов, програм, заяв, автобіографій, резолюцій, протоколів, законів, актів, наказів, анкет, розписок тощо. Це один з найдавніших стилів. Його ознаки знаходимо в документах XI–XII ст. (Мстиславова грамота 1130 р.), в українсько-молдавських грамотах, українських грамотах XIV та XV ст., українських літописах (офіційні листи, угоди і т. ін.) [6, с. 6].

Сфера вживання ділового стилю зумовлює його жанрову розгалуженість. Обслуговуючи потреби суспільства в державному, громадському, економічному й політичному житті, тексти офіційно-ділового стилю мають виразні відмінності й у межах того самого жанру. Що стосується листів, то їх варто віднести до епістолярного стилю, який на сучасному етапі розвитку стилістики української мови виділився з офіційно-ділового стилю і становить собою окрему стильову одиницю.

Документи XVI–XVII ст. укладалися за чітко визначеними принципами, з використанням традиційних висловів у кожній структурній частині, проте мали і специфічні риси, характерні для живого мовлення. Постійні та історично змінні особливості побудови українських ділових документів вимагають комплексного дослідження, оскільки комунікація з усіма її різновидами – це система, що існує в часі

та просторі й розвивається з урахуванням впливу багатьох внутрішньомовних та позамовних факторів [8, с. 3].

Тексти офіційно-ділового стилю вимагають документації тверджень, точності формулювань, не припускають двозначності сприймання змісту. Ще одна характерна риса стилю – відсутність індивідуальних авторських рис. Проте такого твердження можна дотримуватися зараз, а у досліджуваній період у грамотах П. Могили можна було простежити своєрідність оформлення документів, яскравим зразком чого є конструкції із непрямым мовленням.

Непряма мова – це чуже мовлення, введене автором розповіді в текст у формі з'ясувальної підрядної частини складнопідрядного речення. Вона не є самостійною синтаксичною одиницею, а разом зі словами автора становить складнопідрядне з'ясувальне речення, в якому головна частина – це слова автора, а підрядна – непряма мова. Отже, за цього способу передачі чужого мовлення, як і при прямій мові, синтаксичним центром є слова автора, що виступають у ролі головної частини складнопідрядного речення [1, с. 244]. Саме конструкції із непрямым мовленням і домінують в офіційно-діловому стилі XVII ст.

Як зазначав М. Жовтобрюх, староукраїнська мова успадкувала від старослов'янської мови досить розвинену систему з'ясувальних речень, які на українському ґрунті зазнали чимало змін. Насамперед збагачувався склад опорних слів, від семантики яких залежала будова з'ясувальних речень [4, с. 250]. Цю думку підтверджують і наші дослідження. Зокрема, якщо взяти до уваги історичні пам'ятки XII ст., зокрема „Слово о полку Ігоревім”, то ввідним словом у конструкціях із чужим мовленням було переважно дієслово *ректи* та його похідні [7, с. 169], тоді як у грамотах П. Могили лексеми мовлення характеризуються своєю різноманітністю.

Нами виділено 15 вербальних лексем у 26 варіаціях, серед яких:

по 4 фіксації дієслів **мовити** і **просити** (по 15,4 % від загальної кількості ввідних дієслів: 1) *Вашу заховуючи, по тых враждебных искушениях намет и о збавление по тых, **мовлю**, от отступников наносимых бѣдах, абы даровати рачыл пожаданный всѣм нам православным покой...* (с. 54); 2) *...универсал **просил**, абы принят и в книги нынешние кгородские Луцкие уписан был* (с. 187)). Якщо у сучасних словниках дієслово **мовити** має значення 'висловлювати вголос свої думки; говорити, казати' [5, т. 2, с. 210], то у XVII ст. воно вживалося насамперед зі значенням 'казати'. Лексема **просити** у контексті має значення виражати ввічливе, але настійне прохання до кого-небудь зробити щось або не робити чогось' [5, т. 3, с. 48];

по 3 фіксації словосполуки **доносимь до вѣдомости** та **постановили** (по 11,5 %: 1) *Всѣмъ посполите ... **до вѣдомости доносимъ**, ижъ их милости панове братия ... всечесного отца*

Афиногена, котораго их милость себы ... за игумена ... обрали... (с. 311); 2) Иныхъ Херувимовъ, другихъ Серафимовъ и проч. постановилъ, не въ иншій цель и конецъ, едно абы показалъ, ижъ порядокъ всѣ рѣчы здобить, захочетъ и змощняетъ... (с. 58)). Зазначені слова та словосполучення вважаємо ввідними авторськими ремарками, оскільки наступні речення можна легко трансформувати у пряму мову. Штамповане словосполучення *до вѣдомости доносити*, тобто **доводити до відома**, є офіційним і теж вказує на процес мовлення: 'повідомляти кого-небудь про щось' [5, т. 1, с. 314]. Так само близькою до мовленнєвого акту є семантика дієслова **постановляти**: 'прийняти якесь рішення; вирішити щось зробити' [5, т. 2, с. 832];

3 фіксації дієслова **повідати, відати** (11,5%: 1) ... *позваний священник N., справуючися, повѣдал, же я в том, в чом мене поводе винуют не естем винен, а поводе бралисе на инквизицію свѣдков вѣры годныхъ людей N...* (с. 169); 2) *А то вѣдаючи, абысте M. Ваши южъ далей в таковой нечулости не заставали, же анисте дотол послушенства отдали, а нисте насъ навѣдили, ани вѣдомости о власномъ пастыру своемъ набыти старалися...*(с. 25). Архаїчним на сьогодні вважається дієслово **повідати** зі значенням 'розказувати, розповідати' [5, т. 2, с. 719], яке вирізнялося певною продуктивністю у досліджуваній період;

2 фіксації дієслова **згадати, нагадувати** (7,7%: 1) ...*листом... смѣлес ему то згадати, же от рук его через трутизну святой памяти отецъ Иосифъ, владыка Мстиславскій, з свѣта того зышоль...*(с. 66); 2) ...*жадаемъ и пастырско упоминаемъ, абысте всѣ конечно, без омешканя, на мѣстце и день вышѣ мянованный, подѣ неблагословеніемъ и винами канонными, ставилися и прибывали, иначе не чиняли* (с. 57)). Обидві лексеми в контексті вжито із близьким значенням 'примушувати згадати про кого-, що-небудь' [5, т. 2, с. 257], хоча сучасні словники трактують семантику дієслова **згадувати** як 'коротко повідомляти, згадувати про щось, когось' [5, т. 1, с. 750];

решта – одиничні лексеми (по 3,8%):

позивати (...*по одержаню контумаціи, позываетъ о то, ижъ Ч. В., заполнявши страху и боязни Божое...*(с. 66)). У сучасній українській літературній мові лексема **позивати** має значення: '1. Притягати когось до судової відповідальності, подавати позов на когось, судитися з ким-небудь; подавати скаргу, позивати до суду' [5, т. 2, с. 756], проте у тексті це дієслово швидше набуває значення 'говорить, скаржитися';

заказано (...*не паметаютчи на уставы и каноны святыхъ Отцевъ, котореми сурове заказано есть, абы священницы учтливой славы криминальными потварми собн во всемъ равныхъ священниковъ не*

шарпали... (с. 66)). Дієслівна форма на -но є яскравим свідченням офіційно-ділового стилю, проте аналіз грамот показав, що використання безособових форм на той час не було продуктивним. Вербальна лексема має значення 'забороняти' [5, т. 1, с. 699].

розказувати (*Вам братіи, котрыєся находите противко брата старшого и инших при нем, **росказуемо** вам, абысте станули пред нас и отповѣдали на жалобу вышъпомененого брата старшого так о розрух церковный, яко и о неналежаных вам справах...* (с. 166)). Зважаючи на зміст, дієслово **розказувати** у тексті вживається не з традиційним нейтральним значенням 'розповідати, повідомляти про когось, щось' [5, т. 2, с. 182], а з семантикою наказу, тобто 'віддавати наказ, розпорядження кому-небудь; давати вказівки, повчати' [5, т. 1, с. 275];

ректи (*И рачей абысте не чинили под неблагословеніемъ нашим архіерейским...*(с. 166)). Дєриват дієслова **ректи** – 'промовляти' [5, т. 3, с. 112] – також має імперативний відтінок і спонукає адресата до дії;

говорити (*Зачымъ взяшы ми о семъ вѣдомость певную презъ универсаль нашъ **вслухъ приносимо** честностымъ вашимъ всѣмъ священникомъ ..., абыстєся всѣ належациє духовныя на день певный мѣсяця ... ставити рачили ...* (с. 83 – 84)). Семантику словосполучення *вслухъ приносимо* ми визначили як **говорити** умовно, оскільки вважаємо, що ця фразеологізована сполука замінює дієслово, що, крім акту говоріння, вказує на його особливості, манеру, спосіб вимови

Крім вербальних ввідних лексем, які вказують на процес говоріння, натрапляємо і на дієслова сприйняття, коли об'єктом сприймання є чуже мовлення, яке автор чує, читає чи сприймає якимось іншим шляхом:

почути (*От всѣх православныхъ... **заслышалисмо**, ижъ межи милостями вашими разногласіє и незгода неякаясь ажъ и дотоль находить где едни насъ митрополита, другіє нѣкгдаыс менуючогося бытии митрополита Исаию...* (с. 25)). У цьому дієслові маємо залишки форми перфекта, де злилися два компоненти старої складеної форми (*зальшали+єсьмо* – *заслышалисмо*), і які поширені зараз у говірках південно-західного наріччя. Якщо врахувати, що в українських грамотах XIV – XV ст. прості форми минулого часу (з колишнього перфекта) часто зустрічалися в 3-ій особі, а форми 1-ї і 2-ї осіб переважно виступали з допоміжними дієсловами *єсми, єсмь* [4, с. 211], то саме пам'ятки XVII ст. свідчать про практичний занепад цих форм, оскільки вони фіксуються у незначній кількості;

споминати (*... а иныхъ хто хочеть, при службахъ и набожествахъ церковныхъ безчынне **споминають**, што чынитє на раздоръ церковный ...* (с. 25)). Дієслово **споминати** у сучасному контексті має значення '1. Відтворювати в пам'яті, свідомості події, обставини, образи і т. ін. минулого, відновлювати уявлення про кого-, що-

небудь; згадувати. 2. Побіжно, випадково називаючи, згадувати когось, що-небудь, зауважувати про когось, про щось [5, т. 3, с. 389], проте у нашому випадку воно є синонімом до дієслів **нагадувати** або **пам'ятати**.

На думку О. Цехмейструк, вплив живого мовлення на книжну традицію простежується на рівні фразеології, морфології, лексики цих текстів, тоді як їх форма відповідала загальноприйнятим у світі вимогам [8, с. 4]. Підтвердженням цього є проаналізовані вище вербальні лексеми, які вводять елементи чужого мовлення в текст.

Серед зазначених дієслів можна виокремити лексеми із нейтральним значенням (*розказуємо, повідал, мовлю*) і слова з яскравим на той час забарвленням офіційності (*позиваєть, постановиль, позиваєть*), які збереглися і до сьогодні і є типовими для офіційно-ділового стилю.

У ділових документах часто користуються клішованими сполуками дієслова та іменника або дієслова та прислівника. Такі конструкції фіксуємо уже в грамотах XVII ст.: *вслухъ приносимо, до вѣдомости доносимъ*.

Варто зазначити, що специфічними конструкціями непрямих репрезентем є речення, де ввідними компонентами є одразу кілька вербальних лексем, наприклад: 1) *...теды его милост отецъ митрополита ... казаль ему мовить, абы се болшей в местечку Печарскимъ не бавечи перед судом справил* (с. 283); 2) *... на тоє ігуменство благословляемъ и подтверждаемъ, приказуючи ему властью нашею, абы о вшелякое добро...*(с. 311); 3) *Того мы с повинности уряду нашего митрополитанского постерегаючи и повторе ко Вел. В. жадаемъ и пастырско упоминаемъ, абысте всѣ конечно, без омишканя, на мѣстце и день вышѣ мянованый, подѣ неблагословеніемъ и винами канонными, ставилися и прибывали, иначе не чиняли* (с. 57) або дієслівних форм: *...о чомъ самый оргиналь того привилею нижей инсерованый ширей в себе обмовляет, просечи, абы былъ принятый и до книгъ тых же списанный...* (с. 80).

Іноді поряд із дієсловами мовлення фіксуються штамповані вислови офіційно-ділового стилю: *... и именем их милости пановъ своих и всеє громады бояр и подданных того села монастырского Городка, свѣдчил, оповедал и до ведомости урядовое донесль, ижъ пререченый его милост панъ Баворовъский ротмистръ ... не погледаючи на строкости и уставы, ...ими погаржаючи и зневажаючи, ...велю пере собою ротъ презъ Городок не становши поблизу...*(с. 46).

Офіційно-діловому стилю притаманний високий ступінь стандартизації мовних засобів, виразна логізація викладу, майже цілковита відсутність емоційності та образності, широке використання безособових і наказових форм [6, с. 6]. Це й підтверджується

результатами дослідження семантики вербальних лексем, використаних П. Моголою у грамотах: *сведчил, оповедал и до ведомости урядовое донесль; благословляемъ и подтверждаемъ, приказуючи, заказано, позываетъ; ... до вѣдомости доносимъ, постановилъ* та інші. Мова сучасного офіційно-ділового стилю успадкувала низку зазначених лексем із близьким значенням.

Оскільки підрядна частина, на думку Т. Висоцької, належить, як правило, не цілому реченню, а слову зі значенням модальності, тобто стосується дієслова, що може виражати бажання, прохання, спонукання (наприклад, у головній частині можуть уживатися такі дієслова, як-от: „*просиль, приказуемы, намовиль, указаль, радиль*”), дія підрядної частини є скоріше бажана, ніж реальна [2, с. 120]. У цьому й переконуємося, аналізуючи спосіб введення непрямой мови у текст грамот XVII ст., де ввідними словами є *просиль, постановилъ, вѣдаючы, упоминаемъ*.

У грамотах П. Моголи виявлено 32 речення з підрядними з'ясувальними частинами, які містять непряму мову, приєднану з допомогою сполучних засобів. Зауважимо, що усі досліджувані речення становлять собою складні синтаксичні конструкції, оскільки складаються із великої кількості простих речень, часто не пов'язаних між собою за змістом, що зумовлене відсутністю будь-яких пунктуаційних норм.

Найголовнішими з'ясувальними сполучниками у староукраїнський період були *же* та *ижь* [4, с. 302]. Зазначені сполучники у 10 випадках приєднували непрямі репрезентеми; їхню продуктивність можна визначити так: **ижь** (8 вживань, що становить 25 % від загальної кількості сполучних засобів): ... *на што его милост отець метрополита поведиль, ижь я маю иншия мое забавы, зачимъ тое справедливости на тотъ час чинити немогу, якожь не учинилъ...* (с. 269); **же** (2 фіксації – 6,3 %): ... *позваний священник N., справуючися, повѣдал, же я в том, в чом мене поводове винуют не естем винен, а поводове бралисе на инквизицию свѣдков вѣры годных людей N...* (с. 169).

Така незначна кількість використань зазначених сполучників свідчить про їх занепад у літературних пам'ятках XVI – XVII ст.

Проте більшою продуктивністю у грамотах характеризуються сполучники *абы* та *абысте*. Як зауважує Т. Висоцька, у пам'ятках XVI – XVII ст., як і в українській мові попереднього періоду, а також у білоруській і російській мовах, фіксується явище, у якому останній елемент сполучника *а+бы* вживається з особовими закінченнями у 1-ій і 2-ій особі однини і множини (*абымъ, абысмо, абысте* і т. д.). Сполучник *абы* приєднує з'ясувальну частину до головної. Цей тип зв'язку був відомий українській діловій мові XIV – XV ст. і поширився, найімовірніше, за допомогою польської мови у пам'ятках XIV – XVII ст.

[2, с. 120]. У грамотах у конструкціях із непрямим мовленням виявлено 11 слововживань сполучника **абы** (34,4 %: ... *просити також Бога, поморника нашого, абы до конца, непоколбимыхъ и непреткновенныхъ* Мил. (с. 54) та 9 його варіантів – **абысте, абысмы, абыстеса,** коли до протиставного сполучника *а* приєднується аорист дієслова *быти*, який на сьогодні залишився у багатьох південно-західних говірках української мови (28,1 %: 1) *Але... просиль насъ презъ людей знатныхъ и знаменитыхъ, а особливе през пановъ патронови своихъ ихъ* Мил. П. П. N: N.; **абысмы** му позволили священство вати до собору нашого митрополитанского духовного... (с. 53); 2) *Зачымъ взявши ми о семь вѣдомость певную презъ универсалъ нашъ вслухъ приносимо честнымъ вашимъ всѣмъ священникомъ ..., абыстеса всѣ належацие духовныя на день певный мѣсяця ... ставити рачили ...*(с. 84); 3) *Мы теды видячи речъ слушную и ... просячи абысте М. ваша з щодробливости и побожности христианской, имъ во всемъ вѣри додаючи, щодробливими ставитися рачили...* (с. 270)).

Сполучники і сполучні слова *што, что* вживалися здавна, але не так часто, як попередні [4, с. 302], тому лише одиничними фіксаціями (що становить по 3,1 %) характеризуються сполучні слова **што** (...*а иныхъ хто хочеть, при службахъ и набожествахъ церковныхъ безчынне споминають, што чыните на раздоръ церковный ...* (с. 25)) і **зачым** (... *и ово згола отъ найвышшихъ до найнизшихъ строителей порядныхъ мѣти постановилъ; зачымъ, ижъ и смиреніе наше тоужъ благодатию сподоблено есть великого и высокого в той же святой винницы Его Архиерейского достоинства...* (с. 58)), що, найімовірніше, свідчить про початок поширення цих засобів у літературному мовленні, зокрема й в офіційно-діловому стилі.

Крім непрямой мови, введеної у текст за допомогою з'ясувальних речень, у грамотах фіксуються безсполучникові конструкції. Якщо врахувати, що пунктуаційні норми того часу ще не були сформовані й елементи чужого мовлення містять займенник **Я**, то такі конструкції можна вважати прямою мовою: 1) *Богъ на насъ презъ пророка тѣмы словы не нарекал, мовячи: не шукали пастыреве овецъ моихъ и не пасли ихъ, а Я згубы овецъ з рукъ ихъ поисквати буду* (с. 57); 2) ... *и самъ неба и земли всемудрый Спорадитель, ..., мовлю, ангельскихъ ясне оказати рачиль: кды едныхъ з нихъ Архангеловъ, другихъ Ангеловъ* (с. 58). Якщо попередні зразки містять ввідні дієслова мовлення, то наступний приклад складається із двох частин, перша з яких – це слова автора без вербальних лексем, а друга – безпосереднє висловлювання: *Всѣмъ весполъ о Христы братіамъ священникомъ, ... и народу Россійского православного побожнымъ благочестивымъ гражданамаъ, до тоежъ протопііи належнымъ: ²ласка вамъ, покой и милосердіе отъ Вседержителя и*

святѣйшее столицы Митрополии Киевское отъ Востока и смиренія нашего молитва (с. 57 – 58).

Особливим різновидом чужого мовлення є цитати, що можуть супроводжуватися словами автора або ж уживатись без них. Цитата – дослівний уривок з якогось твору, що наводиться іншим автором для підтвердження чи пояснення своєї думки [11, с. 369]. Примітки до одного з текстів грамот містять цитати, але без посилань на автора. За структурою вони можуть становити і складне речення (сформульоване у вигляді непрямої мови) (...*братчику Захарію Сидоровичу... отправляемому въ Кіевъ къ митрополиту П. Могили съ цілю «просить его милость, ижъ бы зъ ураду своего екзаршеского ... листъ свой благословенный выдать рачиль»*); і окремі слова, що є ключовими для певного тексту (*Эта конституція, какъ выработанная на сеймѣ «не дошедшемъ» (до конца), «сорванномъ», не была занесена въ Volum. Legite...* (с. 175)).

Таким чином, слід урахувати, що українська мова XVI–XVII ст. була специфічним явищем, з огляду на мовний дуалізм – у тому ж стилі були представлені різні типи літературної мови. З одного боку, давньоукраїнська традиція діловодства була сформована під впливом світових норм, з іншого боку, зразки українського ділового письма не повністю аналогічні до латиномовних і польськомовних документів. Як західноєвропейські, так і українські документи склалися на базі усталеної на той час традиції, але в Європі з XVII ст. вони писалися латиною або національними мовами, а в Україні – книжною мовою з елементами живого мовлення [8, с. 7].

Аналіз грамот П. Могили дозволив з'ясувати, що в офіційно-діловому стилі XVII ст. переважали конструкції з непрямою мовою, оформлені як з'ясувальні речення, що приєднуються здебільшого за допомогою сполучників *же, ижъ, абы, абысте*, які на сьогодні вийшли з літературного вжитку і залишилися лише у деяких говірках південно-західного наріччя. Семантика ввідних дієслів є досить різноманітною, на відміну від попередніх періодів історії мови.

У наступних розвідках планується проаналізувати специфіку функціонування чужого мовлення в епістолярії П. Могили.

Список використаної літератури

1. Бевзенко С. П. Сучасна українська мова. Синтаксис / С. П. Бевзенко, Л. П. Литвин, Г. В. Семеренко. – К. : Вища школа, 2005. – 270 с.

2. Висоцька Т. Сполучник абы (аби) і його функція в українських пам'ятках XVI–XVII ст. / Т. Висоцька // Вісник Львівського університету. Серія філологічна. – Вип. 38. – Ч. I. – Львів, 2006. – С. 118–126.

3. Голубев С. Приложение // С. Голубев. Киевский митрополитъ Петръ Могила и его сподвижники (опытъ церковно-историческаго изслѣдованія). – К., 1883. – Т. 2. – 357 с.

4. Жовтобрюх М. А. Исторична граматика української мови / М. Жовтобрюх, О. Волох, С. Самійленко, І. Слинько. – К. Вища школа, 1980. – 320 с.

5. Новий тлумачний словник української мови : у 3 т. – К. : Аконіт, 2007.

6. Пономарів О. Д. Стилїстика сучасної української мови : підручник / О. Д. Пономарів. – К. Либідь, 1992. – 248 с.

7. Торчинська Н. М. Структурні, семантичні та позиційні особливості чужого мовлення (на матеріалі „Слова о полку Ігоревім”) / Н. М. Торчинська // Філологічний вісник Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини : збірник наукових праць / гол. ред. Л. М. Полюга. – Умань : ВПЦ „Візаві”, 2011. – Вип. 1. – С. 166–171.

8. Цехмейструк О. Г. Прагматика української офіційно-ділової документації XVI–XVII століть : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 – українська мова / О. Г. Цехмейструк. – Одеса, 2009. – 21 с.

9. Чумаков Г. М. Синтаксис конструкцій с чужой речью / Г. М. Чумаков. – К. : Вища школа, 1975. – 219 с.

10. Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови / К. Ф. Шульжук. – К. : Видавничий центр „Академія”, 2004. – 408 с.

Анотація

У статті схарактеризовано специфіку введення непрямого мовлення у контекст грамот П. Могили; з'ясовано семантику вербальних ввідних лексем та проаналізовано засоби приєднання репрезентативних речень. Доведено, що в офіційно-діловому стилі XVII ст. збереглися риси староукраїнської мови та простежуються особливості живого народного мовлення.

Ключові слова: офіційно-діловий стиль, непряма мова, ввідні слова, сполучникові засоби.

Аннотация

В статье охарактеризована специфика введения непрямої речи в контекст грамот П. Могили; выяснена семантика вербальных вводных слов и проанализированы средства присоединения репрезентативных предложений. Доказано, что в официально-деловом стиле XVII в. сохранились черты староукраинского языка и прослеживаются особенности живой народной речи.

Ключевые слова: официально-деловой стиль, непрямої речь, вводные слова, союзы.

Summary

In the article the specific of introduction of the indirect broadcasting is described in the context of deeds of P. Mohyla; semantics of verbal introductory lexemes is found out and facilities of joining of representativion suggestions are analysed. It is well-proven that in to officially business styles of the XVII v. were saved lines of old Ukrainian language and the features of the living folk broadcasting are traced.

Key words: *officially business style, indirect language, introductory words, allied facilities.*

УДК 811.161.2:81'373.2

Торчинський М. М.

ВЛАСНІ НАЗВИ ЯК СКЛАДНИКИ АКТИВНОГО І ПАСИВНОГО СЛОВНИКА

Серед опису стилістичних властивостей власних назв чільне місце займає характеристика сфери вживання власних назв, яка передбачає аналіз досить різнопланових особливостей, пов'язаних із побутованням пропріальних одиниць у мовному середовищі, зокрема за їх належністю до мови чи мовлення, офіційністю чи неофіційністю використання, функціонуванням під час урочистих актів або у повсякденному спілкуванні, частотністю та ступенем відомості найменувань [3, с. 167]. Розгляд цього питання і особливо достовірність висновків безпосередньо залежать від того, перебуває власна назва у складі активного чи пасивного словника, що, у свою чергу, визначається ментальними атрибутами онімної лексики.

Загальновідомо, що лексика будь-якої мови, зокрема й української, розмежовується на *активну* („Активний словник – основна з погляду вживаності частина лексики, що постійно й вільно функціонує в різних сферах суспільного життя” [4, с. 13]) і *пасивну* („Пасивний словник – частина лексики, що мало або зовсім не вживається у повсякденному мовному спілкуванні, але зрозуміла носіям певної мови” [4, с. 482]). Безумовно, така градація проводиться і серед власних назв, які, проте, мають певні диференційні особливості щодо такого розподілу, однак в цілому підпорядковуються загальним законам, серед яких основним можна вважати використання лінгвостатистичних та соціолінгвістичних методів, а також з'ясування ментальних ознак (місця онімів у людській свідомості в цілому та пам'яті окремої людини).

Як зазначає О. Ю. Карпенко, „ментальне буття мовного ономастикону реалізується у сукупності ментальних лексиконів усіх носіїв даної мови. Кожен ментальний лексикон (чи пам'ять кожної людини, кожне мовне та сприймаюче я) утримує лише певну частину